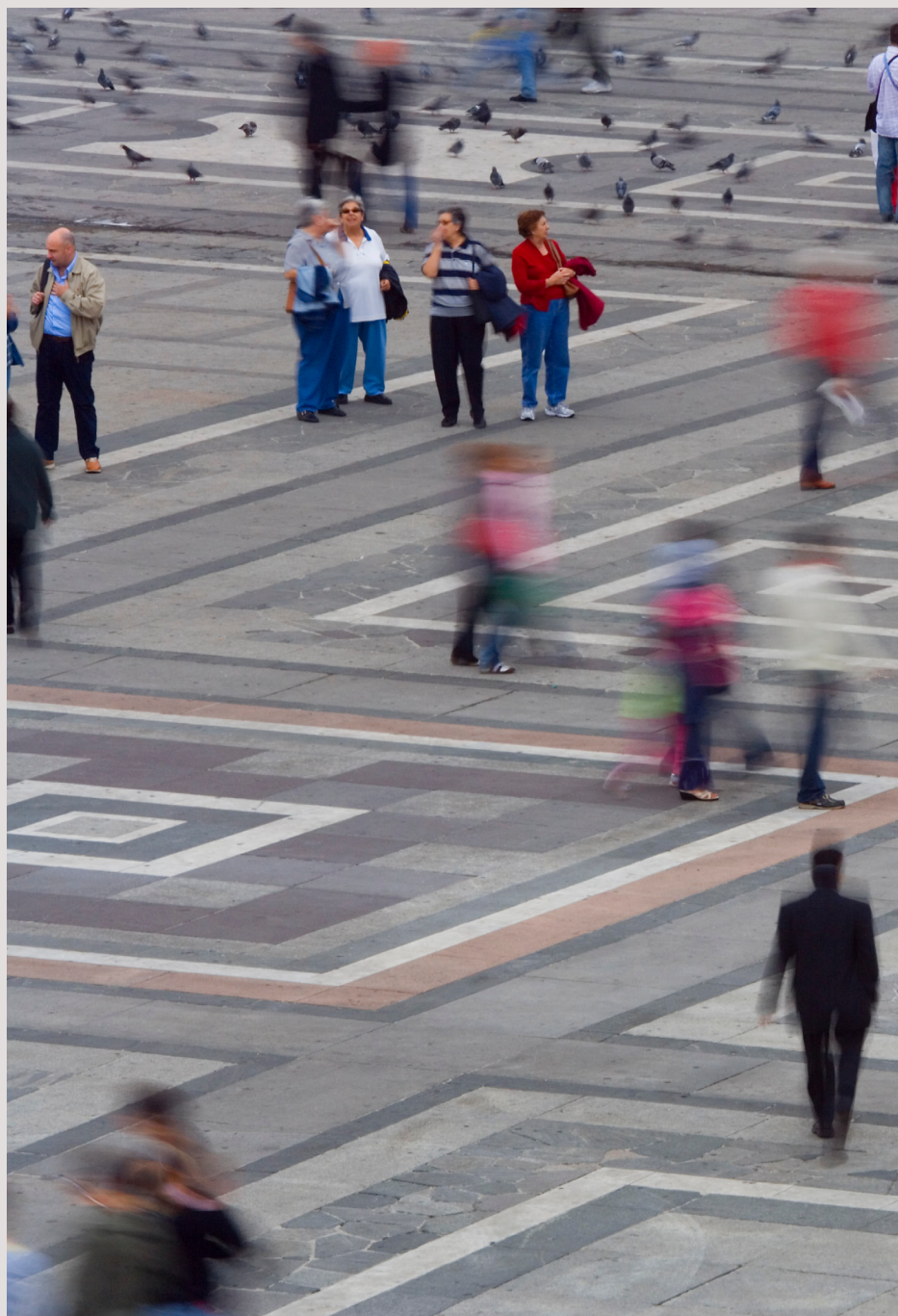

Смернице за коришћење инклузивне терминологије у ISO и IEC документима

Садржај

1. Опште	4
1.1 Контекст	4
1.2 Које су предности коришћења инклузивне терминологије?	5
1.3 Које су последице коришћења неинклузивне терминологије?	5
2. Како се ове смернице примењују?	6
3. Термини и дефиниције	7
4. Водећи принципи инклузивне терминологије	8
4.1 Разлике између инклузивне и неинклузивне терминологије	8
4.2 Прихватљива и неприхватљива денотација и конотација	9
4.3 Непотребна доминација или насиље	9
4.4 Терминологија за групе људи	10
4.5 Језик који ставља особу на прво место	11
4.6 Непотребно родно обојена терминологија	11
4.7 Употреба заменица	12
5. Смернице за избегавање или замену неинклузивних стручних израза	13
5.1 Опште	13
5.2 Инклузивна терминологија у новим документима	13
5.3 Идентификација додатних неинклузивних термина за замену	14
5.4 Фазна замена стручних израза	15
5.5 Избор заменских термина	16
5.6 Прелазак на инклузивну терминологију при изменама и ревизијама	16
О IEC-у	17
О ISO-у	18

1. Опште

1.1 Контекст

Ове смернице су намењене свима који су укључени у рад на развоју стандарда како би се подстакла доследна употреба инклузивне терминологије у ISO и IEC документима. Оне пружају упутства за примену принципа и правила о инклузивној терминологији која су дефинисана у [Директивама ISO/IEC, Део 2, 2021, 8.6](#), приликом израде и ревизије ISO и IEC издања.

Директиве ISO/IEC, Део 2, 2021, 8.6 – Инклузивна терминологија

Кад год је то могуће, мора се користити инклузивна терминологија за опис техничких могућности и односа. Неосетљиви, застарели и неинклузивни термини морају се избегавати. За потребе овог принципа, „инклузивна терминологија” означава терминологију која се доживљава или ће се вероватно доживети као добродошла за све, без обзира на њихов пол, род, расу¹, боју коже, религију итд.

Нови документи треба да се развијају уз коришћење инклузивне терминологије. Колико год је изводљиво, постојећи и наслеђени документи морају да се ажурирају како би се идентификовали и заменили неинклузивни термини алтернативама које су дескриптивније и прилагођеније техничким могућностима или односу.

Инклузивна терминологија подржава Циљеве одрживог развоја УН-а: SDG 5 (Родна равноправност) и SDG 10 (Смањење неједнакости).

¹ Концепт расе се више не признаје као научно валидан, али је и даље присутан у законима, прописима и прикупљању демографских података.

1.2 Које су предности коришћења инклузивне терминологије?

Терминологија која се користи у ISO и IEC документима је саставни део њиховог циља да пропишу јасне и недвосмислене одредбе, преносећи само предвиђено значење свим корисницима. Коришћење инклузивне терминологије и избегавање пристрасне или дискриминационе терминологије помаже да документи постану глобално релевантнији и ослобођени баријера за употребу.

Употреба инклузивне терминологије може позитивно утицати на оне који развијају, читају и примењују те документе. Инклузивни изрази, или изрази без предрасуда, вероватно ће бити схваћени као неутрални или добродошли за све, без обзира на њихов род, етничку припадност, религију, године или било коју другу карактеристику. То може помоћи у подстицању прихватања документа и учешћа у процесу његовог развоја. Инклузивна терминологија помаже другима да се осећају тако да припадају, да су примећени и цењени; она негује повезаност и сарадњу и помаже у елиминисању пристрасности. Креатори стандарда треба експлицитно да размотре употребу терминологије како би осигурали да она буде инклузивна.

1.3 Које су последице коришћења неинклузивне терминологије?

Употреба неинклузивне терминологије у стандардизацији има последице. Циљ јасног преношења предвиђеног значења свим корисницима је нарушен када неинклузивна терминологија појачава дискриминацију и искључивање. Документи као што су стандарди се понекад називају „невидљивом инфраструктуром”² јер утичу на производе, процесе и услуге у свакодневној употреби. Иако је за неке пристрасност тешко идентификовати или признати, када се документи доживе као неинклузивни, утицај може бити и свеprisутан и системски.

2 Busch, Lawrence. *Стандарди: Рецепти за реалност*, MIT Press, 2013.

2. Како се ове смернице примењују?

Ове смернице се примењују на све документе које објављују ISO и IEC на енглеском језику. Овај документ је праћен листом „**Неинклузивних термина и препоручених алтернатива за ISO и IEC документе**“.

Ове смернице, укључујући препоруке и примере дате у овом документу и списку, одражавају тренутно разумевање и подложне су ажурирању. Креатори стандарда се подстичу да размотре и дискутују о терминологији коју користе и размотре да ли је она инклузивна за све.

Инклузивна терминологија не исправља коришћење пристрасних података и референтних модела у дизајну, развоју и одржавању стандардизованих производа, поступака и испитивања (на пример, сигурносни појасеви који су тестирани и стандардизовани само на крупнијим мушкарцима, али су неудобни за ситније људе). Примена непристрасних метода је изван оквира ових смерница³.

³ Видети *Gender Responsive Standards: Guidance for ISO and IEC Technical Committees* (доступно на: www.iso.org)

3. Термини и дефиниције

За потребе овог документа примењују се следећи термини и дефиниције.

3.1

инклузивна терминологија (inclusive terminology)

терминологија која се доживљава или ће се вероватно доживети као непристрасна и пуна поштовања од стране свих, без обзира на њихове године, способности, пол, род, етничку припадност, религију или било коју другу карактеристику

НАПОМЕНА 1 уз термин: Адаптирано из ISO/IEC Директива, Део 2, 2021, 8.6.

3.2

неинклузивна терминологија (non-inclusive terminology)

терминологија коју неке заједнице могу доживети као дискриминациону или увредљиву

3.3

препоручени термин (preferred term)

термин који је тело за стандардизацију оценило као примарни термин за дати појам

[ИЗБОР: ISO 10241-1:2011, 3.4.1.3.1]⁴

3.4

напуштени термин (deprecated term)

синонимни израз за препоручени термин (3.3), али га је тело за стандардизацију оценило као непожељног

[ИЗБОР: ISO 10241-1:2011, 3.4.1.3.3]

3.5

стручни израз / термин струке (term of art)

реч или фраза призната у оквиру дате дисциплине или техничке области, која се користи у специјализованом, техничком значењу

3.6

денотација (denotation)

примарно значење термина које је одвојено од повезаних конотација (3.7)

3.7

конотација (connotation)

осећај или идеја коју термин сугерише, а који нису део денотације (3.6) термина

⁴ ISO 10241-1:2011, *Terminological entries in standards — Part 1: General requirements and examples of presentation*

4. Водећи принципи инклузивне терминологије

4.1 Разлике између инклузивне и неинклузивне терминологије

Инклузивна терминологија преноси поштовање према свима и подстиче бољу сарадњу. Насупрот томе, неинклузивна терминологија укоренењује стереотипе и пристрасност против или у корист неке заједнице, групе или одређене карактеристике. Инклузивна терминологија не искључује нити имплицира осуду (позитивну или негативну) одређених људи или група, без обзира на то да ли су они присутни или директно примају комуникацију.

Пристрасна терминологија често потиче из специфичних друштвено-културних контекста, за које је мало вероватно да ће бити универзално схваћени или интерпретирани на предвиђени начин. Потенцијална непрецизност и двосмисленост ове врсте терминологије може утицати на перцепцију кредибилитета и применљивости документа. Да би се проширила употребљивост и глобална релевантност докумената, треба користити јасну и прецизну терминологију која не оставља простора за погрешно тумачење нити имплицира пристрасне вредносне судове.

Неинклузивна терминологија се може мењати како језик еволуира током времена; реч која се некада сматрала инклузивном или прихватљивом може постати пристрасна или дискриминациона услед промена у језику и друштвеним нормама. Контекст је такође важан, и речи које могу бити прикладне у неким околностима могу бити неприкладне у другим.

Документи који се баве социотехничким темама могу користити термине који описују групе људи, баш као што документи о медицинској опреми могу користити термине који се односе на пол, род или релевантне физичке карактеристике. Међутим, у већини контекста нема потребе за пристрасном, неинклузивном терминологијом која се односи на људе.

Ако креатори стандарда треба да се позабаве специфичним људским разликама које се обично повезују са различитим етничким пореклом

или онима које се погрешно категоришу као „расне” разлике, треба да се позову на одређени атрибут као релевантан (нпр. боју коже, облик очију, тип косе) и то само да би обезбедили једнак и правичан утицај на све на које се документ односи.

4.2 Прихватљива и неприхватљива денотација и конотација

Иста реч може имати прихватљиву денотацију и неприхватљиве конотације. На пример, реч „црно” (black) означава најтамнију боју, а „бело” (white) означава најсветлију боју. Када се пишу великим словом у енглеском језику (Black и White), обично се користе за означавање етничког или културног наслеђа. Али када се користе са предрасудама и искључујућим конотацијама, као у случајевима „бела листа” (whitelist) и „црна листа” (blacklist), ниједан термин није прихватљив; ови изрази су напуштени. С друге стране, израз „бела књига” (white paper) односи се на непотписане извештаје о одређеној теми. Конотације „беле књиге” су неутралне и израз се сматра прихватљивим.

Слично томе, реч „господар/главни” (master) прихватљива је само у смислу личног мајсторства у некој вештини или академског звања, али није прихватљива када се користи у односу „господар–роб” (master–slave): фигуративни језик који описује однос између поробљивача и поробљене особе, или између управљачких и управљаних делова система.

4.3 Непотребна доминација или насиље

Инклузивна терминологија не користи изразе који непотребно проширују значење уводећи пристрасност, људску доминацију или насиље.

ПРИМЕР: Рачунарски програм који је стопиран пре него што је завршен не би требало да се означава као „неуспео” (*aborted*).

4.4 Терминологија за групе људи

Документи би требало да користе терминологију која се не може протумачити као експлицитно приписивање позитивне или негативне пристрасности било којој групи или заједници на основу индивидуалних карактеристика или својстава (нпр. старост, етничка припадност, родно изражавање). Када су референце на групе људи релевантне и неопходне, у документу треба користити одговарајућу, прихваћену терминологију, односно терминологију коју преферирају појединци или заједница о којој је реч.

С обзиром на еволутивну природу језика, може бити тешко одредити шта је прикладно. Терминологија за расу и етничку припадност се не поклапа увек доследно са индивидуалним људским пореклом или самоперцепцијом. Позивање на термине које преферирају организације које представљају различите категорије и класе људи може бити одговарајући начин за утврђивање прихваћене тренутне терминологије. Међутим, чак и након консултација са погођеном заједницом, препоручује се додатна провера. Унутар самих заједница могу постојати разлике у мишљењима, а заједнице за које је пристрасност позитивна могу настојати да задрже и овековече терминологију која појачава ту пристрасност на штету других.

НАПОМЕНА: Неке заједнице преферирају терминологију која ставља идентитет на прво место (identity-first) или неки други специфичан опис.

ПРИМЕР: У Уједињеном Краљевству, акроним „BAME” се неко време користио за заједничко означавање свих из заједница „Афроазијаца и мањинских етничких група”, али су недавно чланови тих заједница одбацили овај израз јер сугерише да су сви они исти.

Када је за документ од суштинског значаја да се расправља о разликама, правилни називи националности, народа и верских етничких група (као што су аутохтони народи Метиси, Кри, Инуити, Арапи; Канађани са француског говорног подручја; Јевреји; Латиноамериканци; Азијци) треба да се пишу великим почетним словом.

4.5 Језик који ставља особу на прво место

Језик који ставља особу на прво место (People-first language) обично се преферира јер у први план ставља човека, а не његову болест, инвалидитет, симптоме или стање. Он преноси поруку да су појединци много више од свог инвалидитета. Ако је препоручени термин нејасан, препоручује се консултовање са истакнутим удружењима која представљају саму ту заједницу. Ако је заједница подељена или је консензус нејасан, у документу се могу навести алтернативни прихватљиви термини и препоручити избор како да се људи ословљавају.

ПРИМЕР 1: Језик који ставља особу на прво место користи формулацију „особа са инвалидитетом” уместо напуштене формулације „хендикепирана особа”.

ПРИМЕР 2: Прихватљиво је рећи „глуви и слепи” (*the Deaf and the Blind* – писано великим словима за групе људи у енглеском), према удружењима ових група. Такође је прихватљиво рећи „особе са оштећењем слуха” или „особе са оштећењем вида”, које могу бити делимично оштећене, а не потпуно глуве или слепе.

4.6 Непотребно родно обојена терминологија

У енглеском језику, у документима би требало избегавати родно обојену терминологију за занимања, титуле и објекте, осим ако су родне разлике од суштинског значаја за тему која се стандардизује.

ПРИМЕР: Електрични утикачи и утичнице не би требало да се описују као „мушки” (*male*) или „женски” (*female*).

4.7 Употреба заменица

ISO и IEC документи се пишу у трећем лицу и не користе заменице првог и другог лица. На енглеском језику треба користити родно неутралне заменице „they”, „them” и „their” за особу или људе, осим ако је род особе важан за значење документа. Препоручени начини за избегавање родно специфичних заменица укључују следеће:

- a.** Поновите **именицу**, нарочито ако су именица и њена заменица раздвојене великим бројем речи.
- b.** Користите члан (*the, a, an*) уместо заменице (*his* или *her*). Замените једину личне заменице одређеним или неодређеним чланом.
- c.** Користите односне заменице „*who*” и „*whom*”.
- d.** Ако ниједна од техника не производи реченицу која добро звучи, **преформулишите реченицу** тако да личне заменице буду непотребне.

ПРИМЕР: Ревизија: Израз „Тест-инжењер је одговоран за извештавање о свом (*his*) раду” ревидира се у „Тест-инжењери треба да извештавају о раду” или, још боље, „Последњи корак у овој процедури треба да буде израда извештаја о испитивању, као што је описано у Прилогу X”.

5. Смернице за избегавање или замену неинклузивних стручних израза

5.1 Опште

Често се језик који се данас препознаје као неинклузиван користио у сродним документима још од њиховог настанка или у стандардима од пре неколико деценија. За оне који су укључени у одржавање и ажурирање таквих докумената, неинклузивни технички израз је постао уобичајен начин изражавања појмова у заједници стандарда. Креатори стандарда треба да раде на избегавању или замени неинклузивних стручних израза у документима. Међутим, у неким случајевима, они могу одлучити да примене фазни (поступни) приступ у елиминисању ових термина како би се избегла забуна код корисника докумената.

5.2 Инклузивна терминологија у новим документима

Инклузивну терминологију треба применити приликом израде нових докумената. Документе треба проверити како би се осигурало одсуство напуштених термина који се налазе на **листи неинклузивних термина и препоручених алтернатива за ISO и IEC документе**.

Ова листа не представља дефинитиван скуп „тачних” инклузивних термина, иако су неки од заменских термина већ стандардизовани у одређеним контекстима. Остали заменски термини служе као примери које креатори стандарда могу узети у обзир приликом израде докумената.

5.3 Идентификација додатних неинклузивних термина за замену

Листа **неинклузивних термина и препоручених алтернатива** је илустративна и није исцрпна. У новом раду могу се идентификовати други термини за замену или избегавање. Следећа питања могу бити од помоћи:

- Да ли је термин већ идентификован као неинклузиван или напуштен у неком другом ауторитативном речнику или стилском упутству у тој области рада?
- Шта је денотација (основно значење) тог термина?
- Да ли се термин користи за преношење било чега другог осим његове денотације или дефинисаног значења у стандарду?
- Да ли је конотација термина у сукобу са било којим од водећих принципа за инклузивну терминологију (видети **одељак 4**)?
- Да ли ће употреба термина бити подложна погрешном тумачењу или погрешном преводу?

5.4 Фазна замена стручних израза

У неким случајевима, неинклузивна терминологија може бити дубоко укореењена у повезаним законима, прописима, уговорима, обуци и образовању, екстерним комуникационим документима, машинским језицима и другим неелектронским документима, тако да је неизводљиво нагло искоренити тај стручни израз током ревизије ISO и IEC докумената.

Закони и прописи увек имају предност над ISO и IEC документима. Међутим, дуготрајна уобичајена употреба у законима и прописима не треба да се користи као оправдање за бесконачно задржавање неинклузивне терминологије у ISO и IEC документима.

Ако је неинклузивни стручни израз претходно коришћен или дефинисан у документу, у ревизији тог документа треба га означити као напуштен (deprecated) у тачки „Термини и дефиниције“, а испред њега треба да стоји нови препоручени (инклузивни) термин. Напуштени термин не би требало да се појављује нигде другде у ревидираном документу.

НАПОМЕНА: Примери приказивања напуштених термина дати су у Директивама ISO/IEC, Део 2, 2021, 16.5.5.

Као привремена мера, када то захтева закон, пропис или наставак рада система, одабрани заменски термин и стари неинклузивни термин могу се истовремено приказивати у тексту или коду машинског језика током транзиционог периода. У тексту, инклузивни термин треба да буде приказан први, а неинклузивни термин иза њега у загради. У коду машинског језика, неинклузивни термин остаје како би програм наставио да ради, док се инклузивни заменски термин укључује у линију коментара у програму.

5.5 Избор заменских термина

Избор заменског термина треба да буде директни еквивалент, тако да се неинклузивни, напуштени термин увек замењује истим инклузивним термином у целом документу или групи повезаних докумената. Циљ је постизање доследности терминологије и појмова у целом документу или групи повезаних докумената.

ПРИМЕР: Израз „Беспилотна летелица (UAV)” (*Unmanned aerial vehicle*) може се заменити родно неутралним изразом на енглеском „*uncrewed aerial vehicle (UAV)*”.

Приликом избора заменске терминологије треба узети у обзир и то како се тај термин може превести на друге језике.

5.6 Прелазак на инклузивну терминологију при изменама и ревизијама

Објављене документе треба пратити ради уочавања термина који су идентификовани као неинклузивни. Терминологију у објављеним документима треба проценити током периодичних или систематских преиспитивања, или кад год се документ ревидира. То се може постићи путем аутоматизованих претрага за напуштеном, неинклузивном терминологијом.

Препоручену и доследну инклузивну терминологију која ће заменити напуштене изразе у ревизијама треба идентификовати и пренети заинтересованим странама. Такође, треба утврдити да ли неинклузивну терминологију идентификовану у једном документу треба заменити и у целом вишеделном документу или групи повезаних докумената. Потребно је дефинисати стратегију и временски оквир за идентификацију неинклузивне терминологије и имплементацију инклузивне терминологије у читавој групи повезаних докумената.

О IEC-у

IEC (Међународна електротехничка комисија) представља глобалну, непрофитну чланску организацију која окупља више од 170* земаља и координира рад 30.000* стручњака широм света.

Међународни стандарди и рад на оцењивању усаглашености IEC-а чине основу међународне трговине електричном и електронском робом. Они олакшавају приступ електричној енергији и верификују безбедност, перформансе и интероперабилност електричних и електронских уређаја и система, укључујући, на пример, широку потрошњу попут мобилних телефона или фрижидера, канцеларијску и медицинску опрему, информационе технологије, производњу електричне енергије и много тога другог.

За више информација посетите: www.iec.ch.

*Подаци из јула 2024.

Facebook: facebook.com/InternationalElectrotechnicalCommission

Twitter: twitter.com/IECStandards

LinkedIn: ch.linkedin.com/company/iecstandards

Pinterest: pinterest.ch/iecstandards

YouTube: youtube.com/@IECstandards

О ISO-у

ISO (Међународна организација за стандардизацију) представља независну, невладину међународну организацију са чланством које чини 171* национално тело за стандарде. Кроз своје чланове, она окупља стручњаке који деле знање и развијају добровољне међународне стандарде засноване на консензусу и прилагођене тржишту, који подржавају иновације и пружају решења за глобалне изазове.

ISO је објавио више од 25.400* међународних стандарда и сродних докумената који обухватају скоро сваку индустрију, од технологије до безбедности хране, пољопривреде и здравствене заштите.

За више информација посетите: **www.iso.org**.

*Подаци из јула 2024.

ISO Website: www.iso.org

ISO newsroom: www.iso.org/news

ISO videos: www.iso.org/youtube

Follow us on Twitter: www.iso.org/twitter

Join us on Facebook: www.iso.org/facebook

**International
Electrotechnical
Commission**

IEC Secretariat
3 rue de Varembé, PO Box 131
1211 Geneva 20, Switzerland

**International Organization
for Standardization**

ISO Central Secretariat
Chemin de Blandonnet 8
1214 Geneva, Switzerland

© 2024
All rights reserved
ISBN 978-92-67-11278-7

За издање на српском језику:
чланица ISO-а у Републици
Србији

ИНСТИТУТ ЗА
СТАНДАРДИЗАЦИЈУ
СРБИЈЕ

Стевана Бракуса 2
11030 Београд
www.iss.rs

iec.ch
iso.org